

## AGU VISSSEL

# HOBUSEVARGAD JA HARITLASED

11.

Teiseks: pea ei suuda tõesti ilma kehata midagi, aga tal on siiski üsna spetsiifilised funktsioonid nii terve keha suhtes kui ka enda sees. Võrdsuse loosungi all on see eripära unustatud. Näiteks kanoonilises poliitökonoomias on jäetud kõrvale kapitalisti, s. o. kvalifitseeritud juhi osa lisaväärtuse loomises (H. Norman). Hariduselus vajab eliidi probleem eraldi käsitlemist: kuidas vormub lastest ühiskonna eliit ja kuidas tegutseb haridussüsteemi enda eliit.

RESERVI kuuluvad sellised inimesed, kes stagnaaja seisukohalt tööd ei tee, aga süüa saavad. Tööviljakuse tõstmise ja huumansuse printsiipidest lähtudes ei saa kogu tööeline elanikkond pidevalt tööl käia. Koguprodukti loomisest lühemaks või pikemaks ajaks kõrvalejäämise põhjused võivad olla väga erinevad.

Alustagem naiste olukorrast. Eestis on naiste tööhõive maailma suurim — 54—55% töötajatest on naised, kõrgharidusega töötajatest isegi 57% ja keskeriharidusega 62%. Haritlaste probleemid on niisiis eelkõige naiste probleemid. Kui räägime, et haritlaskond on bürokratiseerunud, millisesse valgusesse jääb siis õrnem sugu? Imelik küll, aga üsna süütusse: bürokraatia tähtede hulgas särab daame väga vähe. Naisametnikud pole kunagi eriti hasartseks muutunud selles paberimõllus, mille all on kogu meie ühiskond aastakümneid kannatanud. Nad on seda küll arvukalt teeninud, et elatist hankida, aga hinged on nad hoidnud enamasti masinalikest fantaasiatest puhtad, pühendanud end sinna, kus elu on nõudnud: lastele, inimlikele suhetele, kodusoojusele.

Ühiskonna ümberkorraldamine, tsentralistliku bürokraatia asendamine loomulikuga peab jätma vabaks osa haritud naisi ja kindlustama neile sissetuleku lastega tegelemiseks. See on keeruline ja teostamisel kerkib hulgaliselt probleeme. Maad ei tohi võtta jäik koondamine. Kuidas säilitada pere jaoks elava haritud naise ühiskondlike huvide rahuldamine? Kuidas tagada tema vaimse potentsiaali kasutamine ja vormishoidmine? Naised ise kui ühiskonna targem osa peaksid seda oskama kõige paremini korraldada.

Pingelistel ametikohtadel töötajad vajavad mõnikord pikemaid taastamisperioode, aega püssirohu kuivatamiseks. Lääneriikides vahetavad spetsialistid tihti töökohti. Kui ülesanne on täidetud, läheb töörihm laiali. Uue sobiva rakenduse leidmiseks võib teinekord kuluda aega. Või tahetakse hoopis aeg maha võtta, kulutada paar aastat maailm vaatamiseks.

Pingeline töörežiim seab rangemad nõuded kutsesobivuse ja tervise kohta. Inimene satub sagedamini olukorda, kus ta ei saa soovitud alal kaasa lüüa.

### MAO AASTA RIIGI, HARITLASKONNA JA KOOLI UUTMISES

Käimasolevais uuendustes astuvad haritlased üldrahvalike liikumiste esireas. Välja on kujunenud kaks võitlusliini: kõige

12.

laiem kogu rahva eest ja kõige kitsam ainult oma tsunfti eest. Viimase all mõtleme uusi ametkondlikke ühendusi, nagu arstide, õpetajate, juristide, teadlaste jne. seltse ja liite.

Haritlasi ootab veel kolmas, võibolla kõige sisulisem ülesanne: kogu haritlaskonna kui kihi väljatoomine aastakümneid kestnud surutud seisust, tema vabastamine viljakaks loometööks. Intelligents on ühiskonna igas pöördepunktis osanud sõnastada tõusva kihi pürgimused, nüüd tuleb tal seda teha enda jaoks. Tingimused on erakordselt keerulised. Eelmiste pöörete loomulik lahendus — veri ja rõhumissuuna vahetus — ei tule praeguses mitmel arengurajal küllastusseisu jõudnud maailmas kõne alla.

Viimase ülesande lahendamine väljub kaugele ametkondlikest ja seltsilistest raamidest, kujutab endast üldrahvaliku poliitika olulist tahku. Erinevate alade haritlased sõnastavad järjest selgemini oma ühist tegevusprogrammi. Loodetavasti leiab kultuuri ja haridusfoorumi algatustoimkonna juhtmõte «Eesti elujõud on vaimsus, haridus ja kultuur» tegusa toetajaskonna ja asjaliku arenduse. Käesolev kirjutis teenib otseselt teist üldesmärki Tartu Ülikooli Rahvarinde Ühenduse programmi projektis: «Aktiivselt osaleda hariduse väärtustamise rahvusliku programmi väljatöötamisel ja elluviimisel.» (TRÜ, 24. veebr. 1989.)

Esialgul meil hariduse väärtustamise programm puudub ja seepärast sobib veel rääkida kitsamatest asjadest. Võtame puremiseks Peeter Oleski arvamuse haridusest: «Selle ideaali nimel ei oleks loobumine mõnest heolupakkuvast asjast hoopiski mitte needus. Otse vastupidi: see oleks hädavajalik kokkuhoid suurema ning pikemas perspektiivis rahuldava eesmärgi huvides.» Kas me oleme valmis hariduse nimel kokku hoidma? Kokkuhoidmine, varukspanemine eeldab teatud varude olemasolu. Peost suhu elades pole kokkuhoiust üldse mõtet rääkida. Lühiajaliselt hoiab kokku põllumees-rentnik, kes ei tarvita seemnevilja ära, vaid paneb mulda, et sügisel rohkem saada. Haridus nõuab keskmisi (kutseharidus) ja pikaajalisi (üldharidus) investeeringuid. Majandusotsingud on tähelepanukeskmesse tõstnud kutse- ja täienduskoolituse, kasusaamise välismaise väljaõppe kaudu. Haridusplatvormis toonitatakse aga hariduse kui iseseisva väärtuse tähtsust. Selle loosungi kaitsmine nõuab kriitilistes majandusoludes haritlaskonnalt tarka ja läbimõeldud tegutsemist.

Majanduskriiside aegadele lääneriikides on olnud iseloomulik kodanike isiklike hariduskulutuste osatähtsuse kasv. Ilmselt ootab ka meid selline periood. Meil teeb asja keerulisemaks eelmistest aastakümnetest pärinev võrdsuse ja elitaarsuse dilemma jäik hinnang. Mõistliku lahendusena peaks võimaldama vanematel takistamatult kulutada oma säästusid laste koolitamisele. Haritus toob kasu kogu rahvale. Riiklikke vahendeid ei saa aga kuidagi ära võtta sealt, kus võimalused on tagasihoidlikumad või vajadused suuremad sotsiaalsete või tervislike olude tõttu.

(LÕPP.)